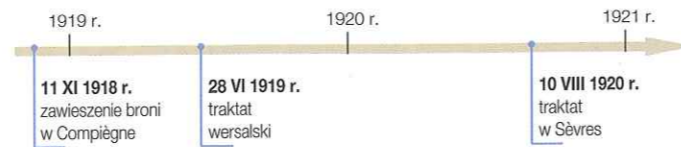

1 SYSTEM WERSAŁSKI

ZANIM POZNASZ NOWY TEMAT

1. Wymień państwa ententy i państwa centralne.
2. Przedstaw ostateczny wynik I wojny światowej.

TRAKTAT WERSAŁSKI

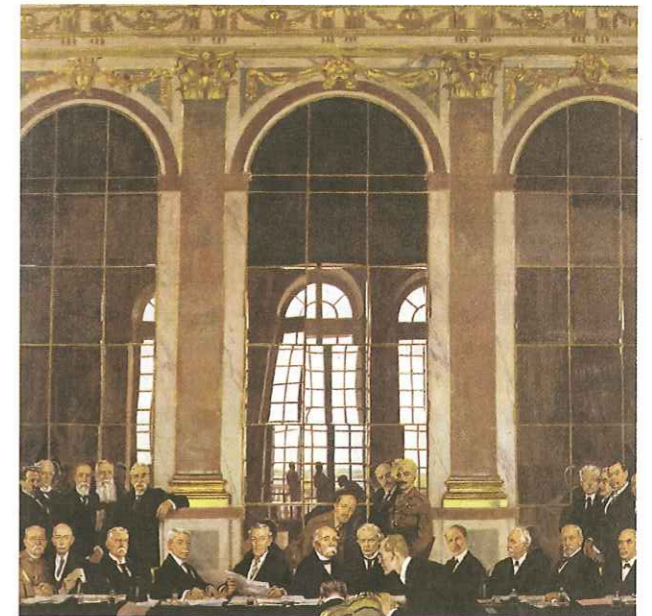
I wojna światowa zakończyła się **11 listopada 1918 r.** W tym dniu w **Compiègne** pod Paryżem zostało podpisane zawieszenie broni między wojskami ententy a armią niemiecką. W listopadzie w osłabionej wieloletnimi walkami Rzeszy upadł system monarchiczny i powstała republika. Zwycięzcom przede wszystkim zależało na trwałym osłabieniu Niemiec oraz uniemożliwieniu im odbudowy potęgi militarnej, gospodarczej oraz politycznej. Wynikiem tych dążeń było zawarcie

28 czerwca 1919 r. pokoju z Niemcami, zwanego **traktatem wersalskim**. Na mocy postanowień państwo niemieckie utraciło m.in. Alzację i wschodnią Lotaryngię, a także Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie. Gdańsk oraz Kłajpedę przekształcono w wolne miasta. Z obszaru celnego wyłączono Luksemburg, a główne rzeki płynące przez Niemcy znalazły się pod kontrolą międzynarodową. Ponadto na dotychczasowych obszarach Rzeszy zamieszkiwanych przez ludność o różnych narodowościach przeprowadzono **plebiscyty**.

W ich wyniku Niemcy utraciły kolejne ziemie. Północny Szlezwik został odzyskany przez Danię, a wschodnia część Górnego Śląska oraz fragmenty Powiśla włączono do Polski. Państwo niemieckie musiało też zrezygnować ze swoich wszystkich posiadłości kolonialnych.

Niemcy obarczono również odpowiedzialnością za wybuch wojny. W tej sytuacji kraje ententy przystąpiły do działań mających trwale osłabić armię niemiecką. Zdemilitaryzowano wówczas **Nadrenię**, czyli pas ziemi rozciągający się na wschodnim brzegu Renu, wzdłuż granicy z Francją i Belgią. Liczba żołnierzy niemieckich została zredukowana do zaledwie 100 tys., zmniejszono także wielkość floty oraz zlikwidowano siły pancerne i lotnicze. Ponadto Rzesza musiała wypłacić aliantom wysokie odszkodowania wojenne.

W wyniku postanowień traktatu wersalskiego **10 stycznia 1920 r.** powstała **Liga Narodów** – organizacja, w której skład wchodziłi przedstawiciele większości istniejących wówczas państw. Jej zadaniem miało być rozstrzyganie sporów międzynarodowych.

Podpisanie traktatu z Niemcami w Sali Lustrzanej pałacu w Wersalu miało być symbolicznym odwetem za ogłoszenie powstania II Rzeszy Niemieckiej w 1871 r. w tym samym miejscu po przegranej wojnie Francji z Prusami.

■ obraz, W. Orpen „Podpisanie pokoju w Sali Lustrzanej”, ok. 1920 r.

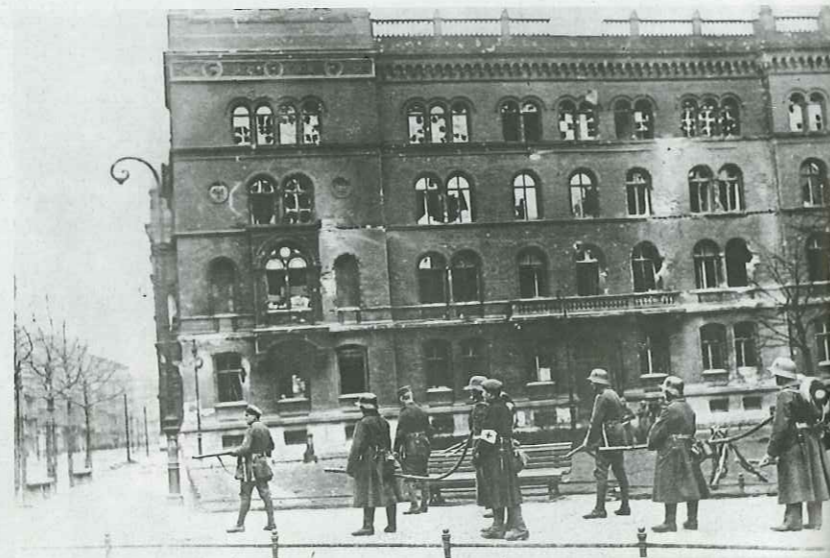
Niemcy po I wojnie światowej

Wzniesiona przez komunistów i socjalistów rewolucja, która rozpoczęła się w Niemczech w listopadzie 1918 r., doprowadziła do upadku monarchii, a następnie do kapitulacji państw centralnych. Zaczęło się wówczas kształtować nowe państwo niemieckie, które ze względu na miejsce uchwalenia jego konstytucji – miasto Weimar – było nazywane Republiką Weimarską. Mimo zakończenia wojny Niemcy toczyli długotrwałe walki o władzę w nowo powstającym państwie. Rywalizację prowadziły między sobą głównie partie lewicowe, które w wyczerpanym długotrwałą wojną kraju zyskały dużą popularność społeczeństwa.

Po zakończeniu I wojny światowej do najbardziej radykalnych stronnictw lewicowych w Niemczech należał komunistyczny Związek Spartakusa. Na jego czele stali Karl Liebknecht i Róża Luksemburg. Dążyli oni do połączenia rozpoczętej przez ich ugrupowanie rewolucji

w Niemczech z rewolucją bolszewicką w Rosji. Wydarzenia te miałyby wywołać międzynarodową rewolucję, która z czasem objęłaby swoim zasięgiem cały świat i wprowadziłaby

komunizm. Skuteczny opór komunistom stawili jednak zarówno socjaliści, jak i ochotnicze oddziały prawicowe składające się z weteranów wojennych, tzw. Freikorps.

Oddziały Freikorpsu toczyły na ulicach Berlina regularne walki z komunistycznymi bojówkami Związku Spartakusa.

■ fotografia, Berlin, XI 1918 r.

kontrolę nad częścią państwa. Oddziały spartakusowców przejeżdżały przez Bramę Brandenburską w Berlinie. Były rewolucyjne złożone z zdemilitaryzowanych żołnierzy i marynarzy na prawie w całość przejęły kontrolę nad częścią państwa Niemiec.

■ fotografia, Berlin, XI 1918 r.

Karl Liebknecht i Róża Luksemburg byli przywódcami trwającej od listopada 1918 r. rewolucji komunistycznej w Niemczech. Oboje zostali zamordowani przez żołnierzy Freikorpsu 19 stycznia 1919 r.

■ fotografia, Berlin, 1918 r.

? Dlaczego organizacje lewicowe cieszyły się tak dużą popularnością w Niemczech po zakończeniu I wojny światowej?

TEKST ŹRÓDŁOWY

POSTANOWIENIA TRAKTATU WERSALSKIEGO

W dokumencie traktatu wersalskiego znalazły się zapisy dotyczące zarówno powojennego losu Niemiec, jak i powstania Ligi Narodów.

Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Francja, Włochy i Japonia, mocarstwa wskazane w niniejszym traktacie jako główne mocarstwa sprzymierzone i zaprzyjaźnione, Belgia, Boliwia, Brazylia, Chiny, Kuba, Ekwador, Grecja, Gwatemala, Haiti, Honduras, Liberia, Nikaragua, Panama, Peru, Polska, Portugalia, Rumunia, Serbia-Chorwacja-Slawonia [późniejsza Jugosławia], Siam [Tajlandia], Czechosłowacja i Urugwaj, stanowiące wraz z powyżej wymienionymi mocarstwami państwa sprzymierzone i zaprzyjaźnione z jednej strony i Niemcy z drugiej strony, przyjmują następujące postanowienia:

A. Statut Ligi Narodów

Zasady. Statut Ligi Narodów, mającej na celu rozwój współpracy pomiędzy narodami i zabezpieczenie pokoju i bezpieczeństwa, opiera się na następujących podstawach:

Na przyjęciu pewnych zobowiązań nieuciekania się do wojny.

Na zupełnej jawności stosunków międzynarodowych, opartych na sprawiedliwości i honorze.

Na ścisłym przestrzeganiu prawa międzynarodowego i skrupulatnym poszanowaniu traktatów. [...]

C. Kolonie niemieckie

Niemcy zrzekają się na rzecz głównych mocarstw wszystkich swoich praw i tytułów do swoich posiadłości

zamorskich. Wszystkie prawa do ruchomości i nieruchomości, przysługujące na tych obszarach cesarstwu niemieckiemu lub jednemu z państw niemieckich, przejdą na rząd wykonujący władzę na tych obszarach. [...]

D. Warunki wojskowe, morskie i aeronautyczne
Dział I (warunki wojskowe) postanawia zmniejszenie armii niemieckiej do rozmiarów stałej siły zbrojnej bezpieczeństwa publicznego i odbiera Niemcom prawo i środki odbudowy wielkiej armii narodowej. [...]

F. Odszkodowania

Zasada. Niemcy i ich sprzymierzeńcy uznają swą odpowiedzialność za wszystkie straty i szkody, poniesione gdziekolwiek przez państwa sprzymierzone i zaprzyjaźnione. Niemcy zobowiązują się powetować wszystkie szkody wyrządzone ludności cywilnej i jej mieniu.

PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Wymień państwa, które w traktacie wersalskim uznano za mocarstwa sprzymierzone i zaprzyjaźnione.
2. Wyjaśnij, jakie zasady miały przyświecać Lidze Narodów.

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 59, Kraków 1924, s. 15–19.

■ TRAKTATY Z AUSTRIĄ, WĘGRAMI I BUŁGARIĄ

Jesienią 1918 r. większość narodów w monarchii habsburskiej podjęła dążenia do uzyskania niepodległości lub przyłączenia się do innego państwa. W tej sytuacji Austro-Węgry 14 października 1918 r. przyjęły warunki pokojowe postawione przez aliantów. Odrębny pokój z samą Austrią zawarto **10 września 1919 r. w Saint-Germain**. Na mocy przyjętych postanowień Austriacy utracili ziemie czeskie, Morawy, Śląsk Opawski i Cieszyński, Galicję, Bukowinę, południowy Tyrol, tereny dzisiejszej Słowenii oraz Bośnię i Hercegowinę.

Reparacje wojenne – odszkodowania wypłacane przez pokonane państwo krajom zwycięskim za straty poniesione przez nie w czasie konfliktu.

Do Austrii włączono jedynie obszar Burgenlandu, który dotąd był częścią Królestwa Węgierskiego. Ponadto ustalono, że w skład austriackich sił zbrojnych mogło wejść tylko 30 tys. żołnierzy, bez lotnictwa wojskowego. Austrię obarczono również koniecznością wypłaty **reparacji wojennych** aliantom oraz zakazano przyłączenia tego państwa do Niemiec.

27 listopada 1919 r. w podparyskiej miejscowości **Neully** kraje ententy podpisały porozumienie pokojowe z Bułgarią. Państwo to utraciło zachodnią Trację na rzecz Grecji, południową Dobrudżę musiało oddać Rumunii, a niewielką część Macedonii miało przekazać

Królestwu Serbów, Chorwatów i Słoweńców. Bułgarzy zostali również obciążeni reparacjami wojennymi, a liczebność armii bułgarskiej ograniczono do 20 tys. żołnierzy. Bułgaria, podobnie jak Niemcy i Austria, nie mogła mieć wojsk lotniczych ani broni ciężkiej.

Dopiero **4 czerwca 1920 r.** w **Trianon** zwycięskie mocarstwa zawarły pokój z Węgrami, w którego wyniku państwo to utraciło 2/3 swojego przedwojennego terytorium, m.in. Słowację, Ruś Zakarpacką, Spisz i Orawę oraz Siedmiogród i Wojwodinę. Miliony Węgrów znalazły się wówczas poza granicami swojej ojczyzny, głównie w Czechosłowacji i Rumunii. Państwo węgierskie obciążono również koniecznością wypłaty reparacji wojennych aliantom. Liczebność armii węgierskiej została zmniejszona do 35 tys., pozbawiono ją też ciężkiej broni oraz lotnictwa.

■ TRAKTAT Z TURCJĄ

Ostatnim z państw centralnych, z którym alianci zawarli pokój, była Turcja. Porozumienie podpisano **10 sierpnia 1920 r. w Sèvres**. Turcy utracili wówczas większość swojego terytorium, m.in. wschodnią część Tracji, a także Półwysep Arabski, tereny Iraku, Syrii, Libanu i Palestyny. Armia turecka została zredukowana do 50 tys. żołnierzy i pozbawiona większości ciężkiego uzbrojenia. Postanowienia te wzbudziły powszechne oburzenie wśród mieszkańców Turcji. W tej sytuacji wojsko zgromadzone wokół generała **Mustafy Kemala**, niepokodzone z surowymi warunkami pokoju, podjęło ponowną walkę z państwami alianckimi. W 1922 r. Turcy zdołali wyprzeć ze swojego terytorium siły greckie wspierane przez inne kraje ententy. W tym samym czasie upadł w Turcji sułtanat, a rządy objął Mustafa Kemal. Powstała wówczas wzorowana na państwach europejskich Republika

Był tureckim wojskowym i politykiem – twórcą Republiki Tureckiej i jej pierwszym prezydentem. Służył w armii osmańskiej i jednocześnie uczestniczył w spiskowych działaniach ruchu młodotureckiego, dążącego do budowy nowoczesnego państwa tureckiego. Podczas I wojny światowej włączył się w walki w obronie półwyspu Gallipoli.

WARTO WIEDZIEĆ

Węgierska Republika Rad

Po zakończeniu I wojny światowej komuniści przejęli władzę nie tylko w Rosji. W marcu 1919 r. na kilka miesięcy objęli również rządy na Węgrzech. Pod wodzą Beli Kuna komuniści węgierscy ogłosili powstanie Węgierskiej Republiki Rad i zadeklarowali chęć przyłączenia się do Rosji Radzieckiej. Republika komunistyczna nie doczekała się jednak pomocy ze strony bolszewików i upadła w sierpniu 1919 r. w wyniku interwencji wojsk rumuńskich.

Ogłoszenie rządów komunistycznych na Węgrzech znalazło poparcie części mieszkańców Budapesztu.

■ fotografia, Budapeszt, 21 III 1919 r.

? Dlaczego Rumunia wystąpiła przeciwko rewolucji na Węgrzech?

Turecka ze stolicą w Ankarze, a islam utracił swoją pozycję religii państwowej. Ostateczny pokój z aliancami Turcy podpisali **24 lipca 1923 r. w Lozannie**. Turcja odzyskała część utraconych obszarów, przyznanych wcześniej Grecji. Tereny te musiało opuścić 1,5 mln Greków, w zamian zamieszkało tam 400 tys. Turków. Było to pierwsze w XX w. przesiedlanie ludności na tak dużą skalę.

POSTAĆ HISTORYCZNA

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK 1881–1938 r.

Po wojnie sprzeciwił się surowym warunkom pokoju z ententą. W 1921 r. dowodzona przez niego armia pokonała siły greckie, które – korzystając z osłabienia Turcji – próbowały przyłączyć do Grecji część Azji Mniejszej. W 1922 r. Mustafa Kemal ostatecznie obalił władzę sułtana i ogłosił Turcję republiką, a rok później objął stanowisko prezydenta. Za jego rządów nastąpiły przełomowe zmiany – Turcja stała się świeckim państwem, wzorującym się na krajach europejskich. Ze względu na ogromne zasługi Mustafa Kemal otrzymał przydomek Atatürk, czyli „ojciec Turków”.

NOWE PAŃSTWA W EUROPIE

Podział Europy po I wojnie światowej

LEGENDA

- granice państw po 1919 r.
- - - granice inne
- - - granice republik radzieckich
- Genewa siedziba Ligi Narodów
- miejsce krótkotrwałego wprowadzenia komunizmu
- obszary pod zarząd Ligi Narodów
- strefy zdemilitaryzowane
- tereny plebiscytowe
- państwa, które uzyskały niepodległość w wyniku I wojny światowej z datą jej ustanowienia
- republiki
- monarchie

Islandia uniezależniła się od Danii w 1918 r., jednak aż do 1944 r. pozostawała monarchią, której królem był władca Danii.

Czechosłowacja była państwem dwóch bliskich sobie narodów słowiańskich – Czechów i Słowaków. Starali się oni wspólnie odparować zagrożenia ze strony Niemiec (w Czechach) i Węgier (na Słowacji). Powstanie Czechosłowacji ogłoszono w październiku 1918 r.

Powrót z emigracji do Pragi czeskiego męża stanu **Tomasza Masaryka** miał bardzo uroczysty przebieg. Dwa lata później, w 1920 r., witany przez prazą polityk został pierwszym prezydentem Czechosłowacji.

■ fotografia, Praga, 21 XII 1918 r.

Polska odzyskała niepodległość po 123 latach od trzeciego rozbioru. Jej granice nie zostały w pełni ustalone podczas zawierania traktatów pokojowych po zakończeniu I wojny światowej. Podział spornych terenów między Polskę i Niemcy wiązał się z wynikiem plebiscytów. Wyznaczenie granicy wschodniej zależało zaś od rezultatu militarnego starcia z bolszewikami.

Irlandia odzyskała suwerenność w lipcu 1921 r. Zdecydowały o tym zorganizowane przeciwko Brytyjczykom powstanie wielkanocne w 1916 r. oraz wojna o niepodległość tocząca się w latach 1919–1921.

Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców powstało w grudniu 1918 r. Jednoczyło dawną Serbię oraz ziemie zamieszkiwane przez południowych Słowian i należące przed 1918 r. do Austro-Węgier. Od 1929 r. państwo to zaczęło oficjalnie nazywać Jugosławią.

Austria utraciła dotychczasowe znaczenie, a także większą część ziem należących przed I wojną światową do Cesarstwa Austriackiego. Austriakom zakazano również przyłączenia ich państwa do Niemiec.

Wolne Miasto Gdańsk stanowiło kwestię sporną między Polską a Niemcami. Na mocy decyzji aliantów Gdańsk wraz z przylegającymi do niego terenami był wolnym miastem i trafił pod zarząd Ligi Narodów.

Węgry utraciły większą część ziem, które w dualistycznej monarchii habsburskiej należały do Królestwa Węgierskiego. Na skutek tego wielu Węgrów znalazło się poza granicami swojego państwa.

Finlandia uzyskała niepodległość w grudniu 1917 r., korzystając z rozpadu imperium carskiego i przejścia władzy w Rosji przez bolszewików. Nie uchroniło to jednak Finów od wojny domowej między siłami nowo powstającej republiki a fińskimi komunistami, którzy próbowali rozszerzyć rewolucję bolszewicką na terytorium całej Finlandii.

Gen. Carl Gustaf Mannerheim przyczynił się do powstania państwa fińskiego. Początkowo służył w wojsku carskim, jednak po ogłoszeniu niepodległości przez Finlandię został naczelnym dowódcą jej sił zbrojnych. W latach 1918–1920 pokonał bolszewików, a w 1939 r. dowodzona przez niego armia fińska stawiała zacięty opór znacznie silniejszej Armii Czerwonej.

Estonia, podobnie jak Litwa, uzyskała suwerenność w lutym 1918 r. Estończycy wspólnie z Łotyszami w latach 1918–1920 walczyli z bolszewikami, którzy próbowali wznieść rewolucję komunistyczną w sąsiednich państwach.

Łotwa ogłosiła niepodległość w listopadzie 1918 r. W ciągu kolejnych dwóch lat Łotysze toczyli wojnę o suwerenność z bolszewikami i Niemcami. Dzięki wsparciu ze strony Estonii, Polski i państw ententy udało im się obronić swoje państwo.

Litwa stała się niepodległym państwem w lutym 1918 r. Politykę zagraniczną tego kraju od samego początku zdominował spór z Polską o Wileńszczyznę.

ZSRR, który do 1922 r. nosił nazwę Rosji Radzieckiej, był pierwszym krajem komunistycznym na świecie. Na początku jego istnienia władze sowieckie starały się rozszerzyć rewolucję komunistyczną na pozostałą część Europy.

? PRACA Z MAPĄ

- Wskaż zmiany terytorialne na kontynencie europejskim wprowadzone na mocy traktatów zawartych z państwami centralnymi.
- Wyjaśnij, który region Europy uległ największemu rozdrobieniu po I wojnie światowej.

■ NOWY UKŁAD SIŁ W EUROPIE

I wojna światowa przyniosła ogromne zmiany dotyczące sytuacji politycznej na kontynencie europejskim. Niepodległość uzyskało wiele narodów Europy. Na mapie pojawiły się takie kraje, jak: **Polska, Czechosłowacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców** (od 1929 r. Jugosławia). Na Zachodzie zaś suwerenność odzyskała **Irlandia**. Początkowo pozostawała dominium brytyjskim, jednak w praktyce wpływ Londynu na politykę Dublina był niewielki.

Tworzący się po 1918 r. nowy układ sił na kontynencie europejskim przyczynił się do powstania systemu sojuszy wiążących część państw Europy Środkowo-Wschodniej z Francją. Dwa kolejne dziesięciolecia pokazały, że zawarte po I wojnie światowej porozumienia nie zapewniły jednak trwałego pokoju. Już w 1919 r. marszałek Francji Ferdinand Foch trafnie przewidział, że pokój w Europie potrwa 20 lat, a znany angielski ekonomista John Maynard Keynes w 1919 r. zauważył, że warunki pokoju, jakie alianci narzucili Niemcom, wzbudzą w nich chęć odwetu.

Ulice Dublina od wybuchu powstania wielkanocnego w 1916 r. do 1921 r. były miejscem częstych starć armii brytyjskiej z irlandzkimi powstańcami.

■ fotografia, Dublin, 11 V 1916 r.

ĆWICZENIA

- Wymień postanowienia traktatu wersalskiego.
- Oceń zagrożenia, jakie pojawiły się w Europie po zawarciu porozumień pokojowych.
- Scharakteryzuj zmiany, które nastąpiły w Turcji w latach 20. XX w.

DLA ZAINTERESOWANYCH

- A. Jevakhoff, *Kemal Atatürk. Droga do nowoczesności*, Warszawa 2004.
- F. Mitterrand, *Podcięte skrzydła. Upadek dynastii Habsburgów, Hohenzollernów, Romanowów*, Poznań 1999.